FERAHU'R-RÛH/ŞERHÜ'L-MUHAMMEDİYYE (İSMAİL HAKKI BURSEVÎ)

Muhammediyye şerhi
İsmail Hakkı Bursevî (d. 1063/1653 - ö. 1137/1725)

1107/1695, Anadolu-Osmanlı Sahası, Divan-Tekke Edebiyatı, 18. Yüzyıl, Türkçe, Arap Alfabesi, Manzum-Mensur,Telif, Dinî-Tasavvufî-Ahlaki Eser

ISBN: 978-9944-237-87-1

Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'nin (d. ?/? - 855/1451) *Muhammediyye* adlı Türkçe meşhur manzum eserine İsmail Hakkı Bursevî tarafından yazılan şerh. Kaynaklarda adı *Şerh-i Muhammediyye* olarak da geçmektedir. Sonunda yer alan "*Ferahu'r-rûh* güzel şerh düşdü oldu tamâm" mısrasıyla 1107/1695 yılında tamamlandığı belirtilen ve şarih tarafından başta iki cilt olarak tasarlanan eserin ilk cildi fazla kalın olmasından dolayı ikiye bölünmüştür. Yaklaşık 995 varaktan oluşan eser; cild-i evvel, cild-i bakıyye-i evvel, cild-i sânî olmak üzere üç ciltten müteşekkildir. Bursevî, *Muhammediyye*'yi şerh etme sebebini Şeyh Mehmed Efendi'nin (ö. 1115/1703) İstanbul'da Sultan Selim Camisi'ne *Muhammediyye* okutmak için görevlendirilmesi üzerine kendisinden eserde geçen bazı Arapça ve Farsça kısımların tercümesini talep etmesi ve Yazıcıoğlu Mehmed Efendi'yi rüyasında görmesi olarak belirtir (Saylan 2018: 127). Müellif nüshası da bulunan eserin yurt içinde ve yurt dışında birçok yazma ve matbu nüshası bulunmaktadır.

Eserde, şarihe göre muğlak veya izaha muhtaç olan yerler bazen kısaca, bazen daha tafsilatlı bir şekilde açıklanır. Açıklanan kısım yerine göre tek kelime olabildiği gibi bazen de kelime grubu, mısra veya beyit olmaktadır. Okuyucuların aklına gelebilecek muhtemel sorular, "su'âl olunursa ki" ifadesiyle sorulup "cevâb budur ki" ifadesiyle vuzuha kavuşturulmuştur. Aynı kelimelerin izahında "mukaddem şerh olundu, şerhi güzer etmişdir, bâlâda beyân olundu" gibi metin içi göndermelerde bulunulmuş, çoğu zaman da aynı açıklamalar tekrarlanmıştır. Kimi kelimeler hakkında sadece etimolojik izahlarda bulunulurken kimileri için geniş izahlar getirilmiştir. Şerh sırasında temelde tasavvuf olmak üzere tefsir, hadis, kelam gibi ilimlere dair malumat, nahiv çözümlemeleri, edebiyat mazmunlarına dair bilgiler, tarihî ve coğrafi bilgiler, eski örf ve âdetlere, sosyal hayattan örnekler yer almaktadır. Ayet ve hadis iktibasları yanında çok sayıda atasözü ve Arapça, Farsça, Tükçe şiir de mevcuttur. Şarih, kimi zaman günümüzdeki atıf sistemine yakın bir şekilde çeşitli sözlüklere, eserlere gönderme yapar. Eser içi göndermelere veya okuyucuyu şarihe ait başka eserlere yönlendirmeler de görülür. Eserde "li-muharririhî" veya "ilâhî" başlığıyla Bursevî'ye ait 519 şiir yer almaktadır. Bu şiirler genellikle son derece basit olup konuyu pekiştirme ve nasihat amacı taşır (Eşmeli 2001: 306; Uzun 2006: 9). Buna göre nesir ağırlıklı eserin manzum-mensur karışık bir mahiyet arz ettiği söylenebilir.

Manzum bir naat ve siyer kitabı olan *Muhammediyye* Osmanlı coğrafyasında geniş kitlelerce okunmuş ve âdeta bir başucu kitabı olmuştur. *Ferahu'r-rûh* ise *Muhammediyye*'ye yapılan en geniş hacimli ve detaylı şerh olma özelliği taşır. Eserin bir başka özelliği ise Türkçe bir esere yapılan en hacimli şerhlerden biri olmasıdır (Karavelioğlu 1999: I). Dikkat çeken bir başka nokta ise şarihin ve genel olarak diğer şarihlerin Türkçe manzum bir dinî-tasavvufi esere şerh yazarken genellikle fazla ilmî ve edebî izahlarda veya gramer açıklamasında bulunmadan daha doğrudan tasavvufi ve didaktik nasihatler yazmalarıdır. Oysa yukarıdaki açıklamaladan da anlaşılacağı üzere eser, bu yönüyle de emsallerinden ayrılmakta ve eserde Arapça veya Farsça bir eseri şerh ederken uygulanan yönteme yakın bir usul ve üslup sergilenmektedir.

Eserin birinci cildi Murat Ali Karavelioğlu (1999), ikinci cildi Muhammet Ali Eşmeli (2001) tarafından yüksek lisans tezi kapsamında neşredilmiştir. Üçüncü cildin ise çeşitli varakları Mehmet Akif Günay (2004), İbrahim Hakkı Uzun (2006) ve Betül Başlı (2005) tarafından Latin harflerine aktarılarak eser üzerine tasavvufi incelemeler yapılmıştır. Eserin günümüz Türkçesine çevirisi Mustafa Utku tarafından yapılmıştır (2000-2010).

Yazarın biyografisi için bk. "Hakkı, Bursalı İsmail Hakkı Bursevî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.* http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hakki-bursali-ismail-hakki-bursevi

Madde Yazarı: **Dr. Ömer UYAN**

Yayın Tarihi: **20/10/2022**

Eserden Örnekler

Kemâline bu mevcûdât âyât

Bu madde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında hazırlanmıştır. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ferahu-r-ruh-serhu-l-muhammediyye-ismail-hakki-bursevi bağlantısı üzerinden ulaşılabilir.

Ya'nî Allâhu te'âlânın kemâl-i zât u sıfât u ef'âline bu âsâr-ı mevcûde alâmetdir. Bu mevcûdâtda noksân bulunmamak O'nun zât u sıfât u ef'âlinde adem-i noksânı müstelzimdir. Zîrâ kâmilin eseri kâmil, nâkısın eseri nâkıs olur. Muhassal budur ki her sûret ve sıfat ki vücûd-ı Hüdâ onunla musavver ve mevsûfdur ol sûret ve ol sıfat kendi mertebesinde sûret ü sıfat-ı kemâldir. Eger efrâd-ı mevcûdâtdan her bir ferd kendi mertebelerinde ol sûret ve sıfat ile zuhûr etmeselerdi nâkıs olurlardı. Pes Hak te'âlâ her hâlde sıfat-ı kemâl ile mevsûfdur. O'nda aslâ sıfat-ı noksân yokdur.

Cemâline dü âlemler mücellâ

Dü lafz-ı Fârisîdir, iki ma'n'asınadır. Ve fahr-i âlem salla'llâhu aleyhi ve sellemin bu lafzı tekellümü mehtelefün fîhdir. İki âlemden murâd dünyâ ve âhiretdir ki hâlen biri zâhir ve biri bâtın ismine mazhardır. Ve mücellâ âlem aslında alemdir, mâ yudillu ale'z-zât bi-aynihî ma'nâsına. Elif işbâ' içindir. Mücellâ, teşdîd ile mahall-i tecliye ve izhâr demektir. Ya'nî Hak te'âlânın nûr-ı cemâline iki cihân âyîne vâki' olmuşdur. Pes eger dünyâda ve eger ukbâda müşâhede olunan bi'l-cümle O'nun nûrudur. Kâle'l-Mollâ el-Câmî:

Cihân mir'ât-i hüsn-i şâhid-i mâst
Fe şâhid vechuhû fî külli zerrât

Ve fi'l-Mesnevî:

Ân hayâlâtî ki dâm-i evliyâst
Aks-i mâh-rûyân-i bostân-i Hudâst (Karavelioğlu 1999: 8)

Kaynakça

Başlı, Betül (2005). *Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinde Tasavvuf Kavramları (III. Cilt 192-278. Sayfalar Arası)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Bursevî, İsmail Hakkı (2000-2010). *Ferahur-rûh: Muhammediye Şerhi*. C. I-X. (hzl. Mustafa Utku). İstanbul: Uludağ Yayınları.

Eşmeli, Muhammet Ali (2001). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (II. Cilt) Ferahu'r-rûh*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Günay, Mehmet Akif (2004). *Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinde Tasavuufi Kavramlar (III. Cildin İlk 105 Sayfası)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Karavelioğlu, Murat Ali (1999). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Muhammediyye Şerhi (Birinci Cilt) Ferahu'r-rûh*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Saylan, Betül (2018). "Ferahu'r-rûd Adlı Eseri Çerçevesinde Bursevî'nin Sem'iyyât Bahisleri Hakkındaki Görüşleri". *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 123-154.

Uzun, İbrahim Hakkı (2006). *Bursevî'nin Muhammediyye Şerhinde Tasavuuf Kavramları (III. Cilt 105-192 Sayfaları Arası)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Atıf Bilgileri

UYAN, Ömer. "FERAHU'R-RÛH/ŞERHÜ'L-MUHAMMEDİYYE (İSMAİL HAKKI BURSEVÎ)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ferahu-r-ruh-serhu-l-muhammediyye-ismail-hakki-bursevi. [Erişim Tarihi: 20 Ekim 2022].

Bu madde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü Projesi kapsamında hazırlanmıştır. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ferahu-r-ruh-serhu-l-muhammediyye-ismail-hakki-bursevi bağlantısı üzerinden ulaşılabilir.